

Urteko zinema produkzioaren nondik norakoak

2021 urte mugitua izan dugu euskal zineman; baina, zailtasunak zailtasun, pandemia aurreko normaltasunera itzultzen ari garelako sentsazioa igarri da urteak aurrera egin ahala.

Aurtengoa 2020+1 urtea izan dela esan dezakegu, 2020ko pandemia egoera mantendu delako eta, nahiz eta itxialdirik ez egon, agintariek ezarritako neurri eta protokoloek eragin zuzena izaten jarraitu dutelako euskal ekoizpenetan.

2020an filmaketetan ezarri ziren neurri espezifikoek urte honetan jarraitu dute: pertsonen arteko distantzia, bi metrokoa; filmaketa lantaldearentzat, maskara kirurgikoak erabiltzea, eskuak etengabe garbitzea, batez ere platora sartzean eta bertatik irtetean edo lokalizazioan. Instalazioak aldizka desinfektatzea, testak egitea, egunero tenperatura hartzea... Kontuan hartuta fikziozko film luze baten filmaketan 100 pertsona inguru egon daitezkeela lanean, neurri horiek berez konplexua eta luzea den filmaketa prozesua zaildu dute.

Eta ekoizpen fase horretan harrapatu dituzte hainbat euskal proiektu. Aipatu nahi nituzke Paul Urkijoren *Irati* eta Iratxe Fresnedaren *Tetuán* film luzeak, eta hainbat film labur, horien artean aipagarriak Maider Oleagaren *Irrits* eta Iban del Camporen *Sorbeltza*, 2021eko udan filmatu dituztenak.

Juan Luis Landa eta Jon Muñozen *El Ciclo de Irati* komikian oinarritua, Erdi Aroan kokatzen den abenturazko film historiko fantastiko epikoa da *Irati*, Urkijok betidanik kontatu nahi izan duen istorioa. Euskal mitologia maite duen zuzendariak, *Errementari*-n egin zuen bezala, euskarari garrantzi handia eman dio bere azken filmean; horrela, *Irati*-n, Nafarroako protoerresumako euskara zaharrera gerturatzen

saiatu dira. Filmaren filmaketari ekin zioten urrian, eta bertan parte hartu dute Eneko Sagardoy, Edurne Azkarate, Iñigo Aranbarri, Nagore Aranburu, Iñaki Beraetxe, Patxi Bisquert, Ramon Agirre, Kepa Errasti eta Itziar Ituño aktore ezagunek, besteak beste. Filmaketa azaroan bukatu dute eta 2022an dago aurreikusia estreinaldia.

Iratxe Fresnedaren *Tetuán* dokumentalak *Irrintziaren oihartzunak* eta *Lurralde hotzak* filmekin hasitako erregistro eta oroimenaren inguruko filmen trilogia osatuko du. Azaroan hasi zituen zinemagile bizkaitarrak filmaketak, eta migratzaileriei ahotsa eman nahi die sorkuntza dokumental honetan. Horretarako, Fresnedak eta lantaldeak munduko hainbat bazter bisitatu dituzte eta, besteak beste, Errumanian, Almerian, Suitzan eta Saharako desertuan filmatzen aritu dira. Filmaren estreinaldia 2022an aurreikusita dago.

Filmak noiz, nola eta non estreinatu izan da zinemagile batzuontzat beste buruhauste galanta 2021ean. Aforoetan murrizketak ezarri ziren 2020an, eta horiek aurtan ere jarraitu dute Hego Euskal Herrian. Uztailean, adibidez, Euskal Autonomia Erkidegoan aforo murrizketa %35era jaitsi zen, pandemia osoan baxuena. Neurri hori ezartzeak hainbat zinema aretoen itxiera ekarri zuen EAEn, eta Euskadiko Zinema Aretoen Elkartearen (EZAE) haserrea. Elkarteak egoera hori salatu zuen, eta edukiera estatu espainiarrean orokorki ezarrita zegoen %75era pasatzeko eskaera egin. Aldaketa ez zen gertatu irailera arte, Donostiako Zinemaldia-rekin kointzidituz, zinema aretoen edukiera %35etik %60ra pasatu zenean.

Gauzak horrela, aurtan zinema aretoetan estreinatu diren euskal ekoizpenak askotarikoak eta arrakastatsuak izan dira. Batzuk aipatzearren: *Dardara* (Marina Lameiro), *Non dago Mikel?* (Amaia Merino, Miguel Angel Llamas Pitu), *Urtzen* (Telmo Esnal), *Aztarnak* (Maru Solares), *Nora* (Lara Izagierre), *Maixabel* (Iciar Bollain), *Zutik!* (Mikel Alvarez, Haizea Pastor), *Apaiz kartzela* (Oier Aranzabal, Ritxi Lizartza, David Pallarès), *Bolante baten historia* (Iñaki Alforja, Iban Toledo).

Aipaturiko film horietako batzuk Donostiako Zinemaldian ikusi genituen lehenengoz, beste hainbat euskarazko filmekin batera. 2021eko edizioan euskarazko beste film hauek ere ikusteko aukera izan dugu: *Ilargi guztiak* (Igor Legarreta), *Paperezko hegoak* (Josu Martinez, Samara Velte) eta *Heltzeaz* (Mikel Gurrea) film laburra.

Johnny Depp aktore estatubatuarrari emandako Donostia sariak eztabaidaz bildu duen aurtengo edizioak euskal zinemari bere txokoa eskaini dio zinemaldiaren atal desberdinetan zipriztindutako film hauekin: *Sail Ofiziala (Maixela)*, *Zabaltegi-Tabakalera (Heltzeaz)*, *Zinemira (No somos nada)*, *Aztarnak*, *Bolante baten historia*, *El radioaficionado*, *Erlauntza*, *Fantasia*, *Ilargi guztiak*, *Kuartk Valley*, *Intziria*, *Pandemic Tour Belako*, *Paperezko hegoak*, *Kimuak (Azaletik azalera)*, *Berak baleki*, *Heltzeaz*, *Inner Outer Space*, *Oihartzunak*, *Trumoiak*, *Ur azpian lore*, *Zerua blu*).

Aurtengo euskal zinema eskaintzatik, beraz, %70 izan dira euskarazko produkzioak edo jatorrizko hizkuntzetako bat euskara izan dutenak.

Aipagarria, baita ere, aurtengo Zinemaldian aurkeztutako ekimen interesgarri bat: *Itxitik*. Eusko Jaurlaritzak, EITB, Donostiako Zinemaldia, Zinebi eta EZA Eren arteko akordioan datza ezohiko diru-laguntza. COVID-19aren pandemiaren ondorioz ezarritako itxialdiak eta egoera horrek EAEko zinemagintzan sortutako galerak eta etenaldiak zertxobait konpentsatzea eta euskal zinemagintza suspertzea zituen helburu laguntzak.

Eusko Jaurlaritzak 2020an esleitu zuen diru-laguntza berezi horrek bere fruituak eman ditu aurtengoa, eta horri esker aurrera atera diren euskarazko filmak hauek izan dira: Lopez de Seguraren *Tartea*, Iban del Camporen *Serendipia*, Maider Oleagaren *Kinka* eta Mikel Ruedaren *Etxean*.

Eta ezin utzi aipatzeke beste zinemaldi bat, Lekeitioko Zinebilera, euskara hutsean egiten den euskarazko filmen zinemaldi bakarra Hego Euskal Herrian. Iazko pandemia egoeraren ondorioz, Zinebilera Internetetik egin zen, eta

2021ean euskal zinemaren festa berriro ere aurrez aurre egiteko aukera izan dute.

Haur nahiz heldu, amateur zein profesional, denentzat zuzendutako ekitaldiz jositako Zinemaldia izan dute aurtengo edizioa, jada 44.a, azaroaren 20tik 28ra bitartean. *Kameratoia* lehiaketaz edo *Zoom* zinema tailerraz gozatu ahal izan dute Lekeition, eta euskarazko 20 film labur izan dira hautatuak Sail Ofizialean.

Pantailak Euskaraz ekimena

Baina, zalantzarik gabe, 2021 Pantailak Euskaraz ekimenaren urtea izan da, ez bakarrik gurean izan duen inpaktu eta ikusgarritasunagatik (hedabideetan, sare sozialetan...), baizik eta baita euskal gizartean eta euskararentzat izan dezakeen eraginagatik ere.

Ekainean sortu zen, hainbat herri ekimen eta eragilek euskarak ikus-entzunezkoan duen presentzia eskasaz arduratuta.

Aurretik euskararen militantzian lanean zebiltzan Netflix Euskaraz eta Disney Plus Euskaraz taldeak, Tinko Euskara Elkarte eta Bieuse (Bikoiztaile Euskaldunen Elkarte), indarrak batuz, eskaera batzuen bueltan bildu ziren, eta ekainaren 8an prentsaurrekoan aurkeztu zuten ekimena. Bertan, hamar aldarrikapen hauen berri eman zuten:

1. Euskarazko ikus-entzunezkoen sektoreko finantzaketa publikoa handitzea.
2. EITB indartzea eta euskararen normalkuntzarako tresna bihurtzea.
3. Euskarazko *streaming* plataforma sendo bat sortzea.
4. *Streaming* plataformetan euskararen presentzia legez bermatzea.
5. Zinemaren lege propioak sortzea.
6. Bideo jokoetan eta sortzaile plataformetan, euskararen presentzia bermatu eta sustatzea.
7. Ikus-entzunezkoen lege propioak sortzea.

8. Ikus-entzunezkoen Kontseilu propioa sortzea lurralde administrazio bakoitzean.
9. Espainiar eta frantziar kate publikoek edukiak euskaraz eskaintzea.
10. Koordinazio-organoa sortzea, hiru lurralde administrazioetako ordezkari osatua.

Oso oinarrizko eskaerak dira guztiak, baina gabezia batetik sortuak dira: euskarak ez du gure pantailetan izan beharko lukeen presentzia, gaur egungo ikus-entzunezkoaren eskaintzan kasik entzunezina da gure hizkuntza.

Orain dela ia 30 urte, Tinko Euskara Elkartearen sorreran, helburutzat jo zen garai hartan haurrak ziren horiek zinema euskaraz ikusten ohitzea eta heldutan zinema euskaraz ikustea normalizat jotzea. Ia hiru hamarkada geroago, badakigu helburu hori utopia bat zela eta errealtatea beste bat dela: gaurko gazteek kontsumitzen dituzten ikus-entzunezko produktuak (zinema barne) gazteleraz edo ingelesez dira.

Gaurko euskal haur eta gaztetxoek nahiago dute Youtube, Twitch, telebista edo plataformetako eskaintza gazteleraz edo ingelesez kontsumitu. Eta helduekin berdina gertatzen da zorritzarrez: programa gutxi batzuk salbu, euskaldunok nahiago dugu telebista gazteleraz. Eta ez da harritzekoa. Bikoizketa suntsitu egin da Euskal Telebistan, eta gure hizkuntzak ez du jaso instituzioetatik espero zen babes. Ez dira proportzionalak, adibidez, euskarazko filmek jasotzen dituzten diru-laguntza eskasak eta gero filmok izaten duten arrakasta, bai nazioarteko zinemaldietan, bai zinema aretoetan. Baina gaur Donostian, adibidez, karteldegian euskaraz entzuten den film bakarra *Maixabel* da. Katalunian, aldiz, eta idescat.cat webguneko 2019ko datuen arabera, jatorrizko hizkuntza katalana duten filmak edo katalanera bikoiztutako filmak urte hartan zinemaren emandakoen %61 ziren, eta katalanera bikoiztutakoak izan ziren gehien ikusiak: %70.

Gurean, zenbaki horietara iristeko, esfortzu titanikoa egin behar dugu, bai instituzioen aldetik, bai ekintzaile, zinemagile eta herritar eragileen aldetik, bai publikoaren aldetik;

eta zer esanik ez, baita gure euskal telebista publikoaren aldetik ere.

2021ean Pantailak Euskaraz ekimenak beharrezkoa zen tsunamia sortu du; horrela, abenduaren 4an Durangoko Azokaren baitan *Euskarazko ikus-entzunezkoen aldeko manifestua* aurkeztu zuen gorago aipatutako hamar aldarrikapenekin, eta kultur eta hezkuntza eremuko 30etik gora eragilek eman zioten atxikimendua. Euskal Autonomia Erkidegoko, Nafarroako Foru Komunitateko eta Ipar Euskal Herriko alderdi politiko eta eragileei eskatu zieten «aldarrikapenok bere egin ditzatela eta euskarazko ikus-entzunezkoen industria, gure kultura eta gure hizkuntza dagokien lekuan jartzeko lan egin dezatela».

Tsunami honen baitan, *(H)itzartu EITB* ekimena ere aurkeztu dute abenduaren 9an. Netflix Euskaraz eta Zinemak Euskaraz taldeetako kide batzuen ekimenez, «EITB izan dadin euskararen normalizazioan motor, eta, bertan, euskarak eta euskal hiztunek merezi dugun tokia izan dezagun».

Argi dago tsunami hau geldiezina dela, eta espero dezagun herritarren ekimen honen bultzadak tamainazko erantzuna izatea dagokionaren aldetik.

(H)emen ikus-entzunezko eta arte eszenikoetako emakumeen elkarteak

2021 urteko errepaso hau euskal ikus-entzunezko emakumeekin bukatu nahi dut. Konkretuki, (H)emen ikus-entzunezko eta arte eszenikoetako emakumeen elkarteak egindako lana aipatu nahi dut. Elkarteak 2016ko martxoan sortu genuen emakume zinema profesional talde batek, Euskal Herriko emakume zinemagile, teknikari, aktore eta bestelako zinema eta arte eszenikoetako profesionalei ikusgarritasuna eta lan aukerak emateko, saretzeko eta formazio eta garapen ikastaroak eskaintzeko. Ia sei urte hauetan, ekitaldi ugari antolatu ditu elkarteak, elkarlan eta kolaborazioak sustatu ditu eta saretze lan izugarria egin du.

Baina agian aurten izan da elkarteak jauzi kualitatibo izugarria eman duen urtea.

Euskal zinemaren etorkizuna izango diren ikus-entzunezkoetako emakumeei lehen aukera emateko *Aukera* programa aurkeztu zuten urte hasieran: euskal emakume zinemagile gazteei zuzendutako mentoretza programa horrek 18 eta 35 urte bitarteko sortzaileei film labur bat egiteko laguntza ematen die garapen fasean. Bi-bost sortzailez osatutako bost taldek hartu dute parte hautatutako proiektuekin gidoi, zuzendaritza eta produkzioko mentoretzetan, eta genero-ikuspegiari buruzko tailer bat ere jaso dute.

Programa azaroan amaitu da, aurtengo Zinebi Jaialdian; bertan, *pitching* saioak izan dituzte euskal zinemagintzan ezagunak diren hiru profesionalak osatutako epaimahai baten aurrean. Proiektu irabazleek 3.000 euroko saria jaso dute, eta baita nazioarteratzeko laguntza bat ere. Zinemagile irabazleek Zinebiko amaiera galan jaso zituzten sari horiek. Bost proiektuetatik hiru kasutan ekoiztetxeak atxikitu zaizkie; film horiek abian dira dagoeneko, datozen fase desberdinei begira.

Programa horren sustatzailea (H)emen elkartea izan da, eta lehenengo edizioan babesle izan ditu Zineuskadi eta Zinebi. Edizio gehiago egongo dira, eta euskal zinemaren etorkizuna izango diren euskal emakume zinemagile gazteei babesa ematen jarraituko du elkarteak.

2021 urtea euskal zinemarentzat izan dena laburtuz, urte konplikatua izan da, 2020an pandemiaren eraginez ezarritako neurrien jarraipenaren urtea. Euskarazko ikus-entzunezkoari esperantza izpi bat ekarri dioten herri ekimenen sorrerak eta sektoreko emakumeei bultzada izugarria eman zaien urtea ere izan da. 2022 urtearen atarian, datozen urteetan euskarazko ikus-entzunezkoak ekarriko duena ezagutzeko zain geratzen gara, itxaropentsu. 🍷